

CONFERENCE OF ADVANCE SCIENCE & EMERGING TECHNOLOGIES
ABDULLA AVLONIY – MA'RIFAT VA MILLAT UCHUN YASHAGAN
BUYUK ZIYOLI

Shavkatova Shaxnoza Po'lot qizi
Nizomiy nomidagi TDPU magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada XX asr boshlaridagi O'zbekistondagi jadidchilik harakati, uning asosiy namoyandalaridan biri bo'lgan Abdulla Avloniy shaxsiyati, uning pedagogik, adabiy va ijtimoiy faoliyati chuqur yoritilgan. Shuningdek, Avloniyning bugungi O'zbekiston ta'limi va madaniy taraqqiyotidagi ahamiyati haqida ham fikr yuritiladi.*

Kalit so'zlar: *ma'rifat, axloq, o'zbek adabiyoti, ta'lim islohoti, insoniylik, ma'rifatparvarlik, madaniyat.*

Kirish

O'zbek xalqining yangi tarixida XX asr boshlarida yuzaga kelgan jadidchilik harakati ma'rifat, ilm-fan va milliy uyg'onish g'oyalarining keng tarqalishiga turtki bo'ldi. Bu harakatning asosiy vakillaridan biri, o'z hayotini xalqiga xizmat qilishga bag'ishlagan Abdulla Avloniy edi. Uning o'tkir fikrli, zamonasining ilg'or ziyolisi sifatida olib borgan ishlari bugun ham dolzarb va qadrlidir.

Abdulla Avloniy 1878 yilda Toshkent shahrida tug'ilgan. U dastlab eski usuldagi maktabda, so'ng zamonaviy bilimlarga intilib, o'zini o'zi o'rgatish orqali yetuk ziyoli darajasiga ko'tarilgan. U yoshligidan ijtimoiy tengsizlik, xalqning johillik va qashshoqlikda yashashi kabi holatlarga befarq qaray olmagan.

1904 yilda Toshkentda yangi usuldagi (jadid) maktab ochib, xalq orasida bilim tarqatishga kirishdi. Avloniy o'qituvchi, jurnalist, adib, arbob va teatr tashkilotchisi sifatida ham faol bo'ldi. U o'z faoliyatida har doim xalq manfaatini ustuvor deb bildi.

Abdulla Avloniy jadidchilik harakatining faol arbobi sifatida ta'lim-tarbiya sohasiga katta hissa qo'shdi. U eski uslubdagi maktablarni zamonaviy fanlar asosida yangilash zarurligini ta'kidladi. Uning quyidagi darsliklari o'z davrining ilg'or o'quv qo'llanmalari hisoblangan:

- “Birinch muallim” (1909) va “Ikkinchi muallim” (1912) – O'quvchilarga savod o'rgatish, ona tili va adabiyot asoslarini tushuntirishga bag'ishlangan darsliklar.
- “Turkiy Guliston yoxud axloq” (1913) – Axloqiy tarbiya, insoniylik, vatanga sadoqat, ota-onani hurmat qilish, mehnatga halollik kabi tamoyillarni targ'ib qilgan.

Avloniy:

“Bola tarbiyasi yo'lida har qanday mehnat, har qanday fidokorlik eng ulug' maqsaddir,” – degan edi.

U maktablarda fizika, matematika, geografiya kabi tabiiy fanlarni joriy etishni taklif qilib, ta'limning amaliy va ilmiy asosda olib borilishini talab qilgan. Uning fikricha, xalqni ilm bilan qurollantirish – mustamlakachilikka qarshi eng kuchli vosita edi.

Avloniy o'zbek adabiyotining rivojiga katta hissa qo'shgan ijodkor edi. U xalqni ma'naviy uyg'otish uchun she'r, hikoya, maqola va drama janrlarida faol qalam tebratdi. U adabiyotning asosiy vazifasi – “qalbga nur sochish” deb bilgan.

Adabiy asarlari:

- “Adabiyot yoxud milliy she’rlar” (1909–1916) – o‘zbek tilida yozilgan, milliy ong va g‘ururni tarannum etuvchi she’rlar jamlanmasi.

- U she’rlarida savodsizlik, jaholat, ijtimoiy tengsizlik, isrof, riyo, zinokorlik kabi illatlarni tanqid qilgan.

Dramaturgiya:

- 1913 yilda “Turon” teatr truppasini tashkil etdi.

- U yozgan dramalar: “Advokatlik osonmi?”, “To‘y”, “Ikki muhabbat”, “S‘ezd”, “Layli va Majnun” va boshqalar.

- Ushbu asarlar orqali u xalqni ijtimoiy faollikka, adolatga, islohotlarga da’vat qilgan.

Jurnalistik faoliyati:

- “Shuhrat” (1907) va “Osiyo” gazetalarini nashr qilib, xalqni ogohlikka chorlovchi maqolalar e’lon qilgan.

- Matbuot orqali siyosiy va ijtimoiy ongni shakllantirishga katta hissa qo‘shgan.

Avloniy hayoti davomida yozgan asarlar, bergan darslari va amalga oshirgan islohotlari o‘zbek xalqining ma’naviy uyg‘onishiga xizmat qildi. Bugungi O‘zbekiston ta’lim tizimida uning qarashlari hanuz dolzarb:

- O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish.

- Axloqiy tarbiya bilan ilmiy bilimni uyg‘unlashtirish.

- Vatanparvarlikni yosh avlod qalbiga singdirish.

Avloniy xotirasi:

- Toshkent shahrida Avloniy nomidagi pedagogika ilmiy-tadqiqot instituti faoliyat yuritmoqda.

- Avloniy uy-muzeyi uning hayoti va ijodini yorituvchi eksponatlarga boy.

- Uning asarlari maktab, kollej va universitetlarda tavsiya etiladi.

Xulosa

Abdulla Avloniy – bu nom o‘zbek ma’rifatparvarligi, pedagogikasi va adabiyotining timsolidir. Uning hayoti va merosi bizga bir haqiqatni ko‘rsatadi: taraqqiyot – bu ilm va tarbiyaning barobar yuksalishi bilan bog‘liq. Avloniy xalq uchun yashadi, xalq uchun yozdi va xalq uchun kurashdi. Uning orzulari – bugungi O‘zbekistonning ta’lim siyosatida, madaniyatida, adabiyotida yashab kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avloniy A. Turkiy Guliston yoxud axloq. – Toshkent, 1913.
2. Avloniy A. Birinchi muallim va Ikkinchi muallim. – Toshkent, 1909–1912.
3. Odina Abobakirova. “Abdulla Avloniy bolalar adabiyotida”. – FarDU ilmiy xabarлари, 2023.
4. Ziyouz.uz – “Abdulla Avloniy hayoti va ijodi”. <https://ziyouz.uz>
5. UZA.uz – “Abdulla Avloniy – ta’lim va ma’rifatga bel bog‘lagan jadid”. uza.uz